

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Безруких М. М., Князева М. Г. Если ваш ребенок – левша, М., – 2000 – 304 с.
2. Захаров А. «Правые» и «левые»: кто они такие?// Семья и школа. 1990. – №3. – С.30–37.
3. Калошин В. Ф. Ліві та праві: особливості, проблеми. //Психолог – К. 2008. – С 26 – 28с.
4. Макаръев И. Если ваш ребенок – левша. – СПб., – 2004. – 80с.
5. Мюллер В.К. Англо-русский словарь – 23-е изд., стер. – М.: Рус. яз., 1990. – 848 с.
6. Седов К. Ф. Нейропсихолінгвістика. – М.: Лабиринт, 2007. – 224с.

УДК: 376.36

ДО ПИТАНЬ НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ

Коломієць Ю.В.

кандидат педагогічних наук, доцент
Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

В статье представлен краткий обзор особенностей отечественных и зарубежных подходов к детской нейропсихологической диагностике.

The article covers the methodological problem of characterization and classification methods of neuropsychological assessment. In article defined the particularly of domestic and foreign paradigms to neuropsychological assessment.

Ключевые слова: нейропсихология детского возраста, нейропсихологическая диагностика, высшие корковые функции, психические процессы.

Keywords: neuropsychological assessment, neuropsychology of childhood, higher cortical function, mental processes.

Дослідження особливостей становлення, розвитку та протікання як психічних процесів так і вищих психічних функцій у дітей та підлітків досі залишається актуальним не лише для галузей наук, що опікуються дітьми з розвитком у межах норми, а й для таких, що спрямовані на дослідження того кола питань, які постають у процесі вивчення дітей з психофізичними порушеннями.

Серед особливостей психофізичного розвитку чільне місце посідають проблеми порушення пізнавальних процесів та вищих психічних функцій, вирішення яких вимагає від науковців міжгалузевих та транскультурних досліджень. Такий стан речей обумовлений, перш за все, визнанням науковцями різних країн світу провідної ролі біопсихосоціальної парадигми психічного здоров'я та важливої ролі взаємодії природничо-наукового та гуманістичного напрямків у психології та інших науках, що окреслюють коло своїх інтересів формуванням допомоги дітям та підліткам з порушеннями пізнавальних здібностей та вищих психічних функцій.

На думку розробника біопсихосоціальної парадигми психічного здоров'я Ю. Л. Нуллера, вона спрямована на визначення головних напрямків наукових досліджень, які включатимуть уточнення межі між психічними порушеннями. Такі основні ідеї та дослідницькі підходи проявляються, зокрема, у тому, що формуються методологічні основи для переходу від спостережень, експериментальних виявлень, опису та систематизації особливостей протікання психічних процесів особистості до їх пояснення, прогнозування та корекції. Наголос переноситься з дослідження абстрактно-теоретичних проявів на конкретну особистість, що функціонує в умовах різноманітних порушень та психічної дизадаптації (Л.І. Вассерман та ін.).

Як зазначають Л.І. Вассерман та ін., методологічною основою досліджень на основі біопсихосоціального підходу є системна взаємодія біологічних (фізіологічних), психологічних та соціальних факторів. Поряд з цим, необхідно враховувати значення хроногенезу вищих психічних функцій під час опрацювання отриманих результатів їх стану. За дослідженнями О.Р.Лурія, у вище окресленій проблемі провідну роль відіграє нейропсихологічна діагностика, що сприяє розумінню мозкових механізмів порушень розвитку шляхом співвіднесення норми та патології, а також різноманітних форм мозкових порушень у співвідношенні з рівнем розвитку психічної сфери людини.

Також необхідно зазначити, що на сьогодні у галузі нейропсихологічної діагностики є певна низка проблем суто теоретичного та методологічного характеру, без розуміння яких складно повноцінно реалізувати практичні завдання даної науки.

Як відомо, теоретичним підґрунтям дитячої нейропсихології, як самостійної галузі прикладних наук, є, на самперед, нейропсихологія розвитку психічних функцій дітей, розроблена Г.Е. Симерницькою, П.Д. Хомською, Ж.М. Глозман, Ю.В. Мікадзе та ін. Підґрунтям для їх досліджень слугували найбільш фундаментально розроблені теорії розвитку психічних функцій за Л.С.Виготським та Ж. Піаже. Їх праці до сьогодні є основоположними для формування методології дитячої нейропсихології, і зокрема, нейропсихологічної діагностики дитячого віку.

Але необхідно зазначити, що теорія психічного розвитку Ж.Піаже має певні принципові відмінності від теорії психічного розвитку Л.С.Виготського. Це, перш за все, ствердження Ж.Піаже певної поетапності розвитку та структурних змін вищих психічних функцій, автор зробив наголос на оцінці рівня розвитку, а також внутрішніх, біологічних факторів розвитку. У своїй теорії Л.С. Виготський приділив вирішального значення гетерохронії розвитку та динамічній організації вищих психічних функцій та наголосив на прогнозі розвитку та його соціальних, культурно-історичних детермінантах. Також необхідно зазначити, що деякі дослідники (Л.І. Вассерман, Г. Шерешевський та ін.) відмічають певну схожість у даних теоріях, які, на їх думку, пов'язані з визнанням авторами ключової ролі інтеріоризації як механізму психічного розвитку та необхідності поєднання психометричної та якісної оцінки. Теорії Л.С.Виготського та Ж.Піаже є, таким чином, взаємодоповнюючими у контексті сучасної дитячої нейропсихологічної діагностики.

Але вищезазначені протиріччя ускладнюють їх повноцінну інтеграцію у контексті дитячої нейропсихологічної діагностики, і таким чином впливають на її подальший розвиток.

До сьогодні, як у вітчизняній, так і у англійській нейропсихологічній школах ще до кінця не відмежовано подібності та відмінності між ними, та, як стверджують дослідження (Л.І. Вассерман, Г. Шерешевський та ін.), такий аналіз є дуже важливим у контексті інтеграції сучасних нейропсихологічних досліджень як з погляду теорії, так і практичної їх реалізації, а особливо для вдосконалення методології дитячої нейропсихологічної діагностики.

За дослідженнями Ю.В. Мікадзе, Л.І. Вассермана, Г. Шерешевського та ін., теоретично-методологічні протиріччя у дитячій нейропсихологічній діагностиці найбільш яскраво виявилися у практичному її розподілі на психометричний та якісний підходи до досліджень та інтерпретації одержаних результатів. Відповідно психометричний підхід притаманний західним (США та Британія) нейропсихологічним школам, та якісний – вітчизняним.

Перш за все необхідно відмітити погляд Хомської, яка, аналізуючи дане питання, пише, що на відміну від західної нейропсихології, яка зростала, як наука, значною мірою на медичних постулатах та до сьогодні є своєрідною її частиною – «вищою неврологією», що вивчає психологічні симптоми мозкових уражень аналогічно неврологічним симптомам та безпосередньо співставляє їх із локалізацією уражень мозку, вітчизняна нейропсихологія має свої витoki у психології, і її джерелом є загальнопсихологічні уявлення про структуру та побудову психічних функцій. Клінічна, тобто медична парадигма західних нейропсихологічних праць утримує їх у власному руслі, незалежно від загальнопсихологічних поглядів. На думку дослідниці, у такої науки відсутній внутрішній зв'язок із психологічними концепціями і має місце безпосереднє перенесення у клініку в основному психометричних методів експериментального дослідження, розроблених для вивчення здорової людини та захоплення кількісною, а не якісною інтерпретацією аналізованих порушень.

Західна нейропсихологія, досягнувши значних успіхів у розробці кількісних методів дослідження порушень мозкових функцій, фактично не спирається на будь яку загальну нейропсихологічну теорію формування, розвитку та функціонування вищих психічних функцій людини. Її основним методологічним підходом до вивчення локальних уражень мозку є використання стандартизованих кількісних методів оцінки окремих функцій, прикладом яких можуть бути батареї нейропсихологічних тестів Halstead-Reitan, Luria-Nebraska та ін.

У тестах Halstead-Reitan йдеться про психометричну батарею тестів W.C. Halstead, розроблену ще у середині 40-х років та у подальшому модифіковану, суттєво доповнену та адаптовану R.M. Reitan. Як свідчать наукові дослідження, створення батареї Halstead-Reitan для дітей 9–10, а у подальшому, Reitan-Indiana для дітей 5–8 років було суттєвим надбанням для становлення та розвитку західної дитячої нейропсихологічної діагностики. Ці тести були першими комплексними нейропсихологічними методиками обстеження дітей. Спочатку дослідження на їх валідність були направлені на порівняння виконання тестових завдань дітьми з органічними ураженнями головного мозку різного генезу та дітьми без патології.

З часом вищезгадані тестові методики підтвердили свою необхідність у дослідженнях пізнавальних здібностей та їх компонентів, значно збагативши клінічну картину когнітивного статусу дитини з різними порушеннями розвитку та створивши підґрунтя для дослідження механізмів утворення патологічної симптоматики. Поряд з цим необхідно відмітити, що значний недолік методики виявився з боку клінічної валідності під час диференціації різних груп піддослідних за рівнем та характером порушень.

Батареї Halstead-Reitan и Reitan-Indiana для дітей містять у собі модифіковані відповідно віку субтести батареї Halstead-Reitan для дорослих та субтести, що є цілеспрямовано розробленими для діагностики порушень

у дитячому віці. До складу батареї Halstead-Reitan и Reitan-Indiana входять субтести на оцінку компонентів сприймання, уваги, пам'яті, зорово-просторових здібностей, моторики, мовленнєвих функцій, суцесивних процесів, латералізації функцій, понятійного мислення та ін.

Але, за дослідженнями Л.І. Вассермана, Г. Шерешевського та ін., вони не є вичерпними та не дозволяють у повному обсязі оцінити суттєві компоненти уваги, научаності та пам'яті, функції програмування та контролю за протіканням психічної діяльності. Система оцінювання не враховує такі відомості вікової нейропсихології та не дозволяє у повному обсязі здійснити валідне оцінювання рівня розвитку пізнавальних здібностей без того, щоб виходити за межі стандартизованої оціночної системи. До недоліків тестів варто віднести їх багатомірність, що значною мірою утруднює диференціальну діагностику в ситуації відсутності більш вузько направлених методик.

Вимоги сьогодення та розвиток нейропсихологічної науки змусили західних дослідників чітко відчути обмеженість стандартизованих методик та спрямувати зусилля на пошуки шляхів зміщення наголосу з констатації порушень до вироблення рекомендацій щодо корекційної роботи.

Розроблені О.Р.Лурією методи тестування спочатку не знайшли підтримки у західній клінічній нейропсихології через відсутність стандартизованої системи кількісних показників та експериментальних даних, що підтверджували б їх валідність, але Charles Golden та його співробітники перетворили тести О.Р.Лурія у стандартизовані тестові процедури та ввели об'єктивну систему показників, яка дозволила б здійснювати не лише якісну, так і кількісну оцінку отриманих результатів. Ця стандартизована версія охоплює основні напрямки нейропсихологічної діагностики, такі як моторні та сенсорні навички, експресивне та імпресивне мовлення, читання, письмо та обрахункові операції, орієнтацію у просторі, а також інтелект та пам'ять.

Як результат, з'являється та швидко стає однією з найбільш поширених «традиційних» психометричних тестових методик для нейропсихологічних досліджень так звана батарея LNNB-CR (Luria-Nebraska Neuropsychological Battery – Children's Revision), розроблена як адаптивний варіант вищезазначеної до вимог дитячого віку. Згідно Charles Golden, який є її автором, LNNB-CR є модифікацією діагностичної методології О.Р.Лурія, на основі психометричного підходу, до дитячої нейропсихологічної. Теоретичне обґрунтування LNNB-CR є цілком зрозумілим, але, як констатують Л.І. Вассерман, Г. Шерешевський та ін., низка методологічних та конструктивних особливостей тестів отримали ряд обґрунтованих зауважень від західних та російських авторів, які, в основному, стосуються низької конструктивної валідності та діагностичної цінності набору субтестів батареї, що не забезпечують повною мірою використання діагностичних ідей О.Р.Лурія, а також його, як і більш сучасних, уявлень про онтогенез вищих психічних функцій.

За дослідженнями А.В. Астаєвої та М.О. Бєрєбіна метою нейропсихологічних досліджень закордонної нейропсихологічної діагностики є опис симптомокомплексу з кількісним аналізом результатів. Усі їх нейропсихологічні методи побудовані за зразком тестів Halstead-Reitan и Reitan-Indiana, з урахуванням психометричного підходу, що складається зі стандартизованих процедур обстеження та опрацювання отриманих результатів із урахуванням вікових та соціально-культурних нормативів. Такий підхід дозволяє отримати інформацію щодо обстежуваного у співставленні зі середньостатистичною нормою відповідної вікової групи. Також усі методики, що використовуються для обстеження, повинні відповідати певним психометричним критеріям, тобто бути репрезентативними, надійними та валідними. Як вважає Ж.М. Глозман, основним недоліком таких методів є проблематичність виявлення структури та механізмів порушень задля розробки індивідуалізованих стратегій втручання та корекції.

На відміну від західної, вітчизняна нейропсихологія розвивалась та розвивається у іншому напрямку. Тут домінують уявлення про системну будову вищих психічних функцій, відповідно яким кожна вища психічна функція є складною функціональною системою, що складається з великої кількості ланок. Загальноприйнятим є положення про те, що порушення однієї і тієї ж функції може протікати по різному, в залежності від ураження тієї чи іншої ланки (фактора) у структурі цілісної функціональної системи. У положеннях даної теорії домінує принцип якісного аналізу виявленого симптому, спочатку належить з'ясувати, що, як і чому є порушенням і лише потім можна вести мову щодо кількісної інтерпретації результатів, задля можливості охарактеризувати ступінь вираженості порушення тієї чи іншої функції. Саме тому центральним завданням нейропсихологічних досліджень вітчизняної нейропсихології є визначення якісної специфіки порушення, а не лише констатація факту розладу тієї чи іншої функції.

На думку Ю.В. Мікадзе, для західної нейропсихології головною є формула, відповідно до якої поведінка в цілому забезпечується роботою мозку, а у вітчизняній мова ведеться не про поведінку, а конкретні психічні функції. Дослідник вважає, що О.Р. Лурія зумів продемонструвати на клінічному матеріалі той факт, що кожна психічна функція може бути пов'язаною з різними ділянками мозку, які організуються у системи, і саме такі системи забезпечують роботу тієї чи іншої психічної функції. О.Р.Лурія мав на увазі, що кожна ділянка мозку відповідає за щось своє, і це «своє» він назвав «нейропсихологічний фактор». Метою вітчизняної нейропсихології

є віднайти ці фактори, описати всі функції різних ділянок мозку та зрозуміти, як мозок забезпечує ці психічні функції.

Як свідчать дослідження, поєднання психометричного та якісного нейропсихологічного аналізу, за умов їх доповнення відповідними вимірвальними методами, дозволить вийти на новий рівень нейропсихологічної діагностики, адже у використанні психометричного та якісного підходів до нейропсихологічної діагностики можна відмітити як позитивні, так і негативні сторони.

Наприклад, з погляду психометричних підходів, збільшується широта досліджень, забезпечується «відтворюваність» отриманих результатів, відмічається висока ефективність та надійність диференціації здорових дітей від тих, що мають мозкові ураження. Також позитивним є наявність у нейропсихологів готових тестів, що надають можливість швидкого обстеження.

З іншого боку, у використанні психометричного підходу відмічається недостатня глибина аналізу отриманих результатів, недостатність оцінки таких функцій, як пам'ять, увага, мовлення, недостатні можливості використання методу при локальних ураженнях головного мозку.

На відміну від психометричного, традиційний нейропсихологічний метод дозволяє здійснити більш глибоке та якісне обстеження розвитку чи порушення вищих психічних функцій.

Про необхідність поєднання підходів – того, що спирається на стандартизовані, нормовані методи та заснованого та якісному аналізі результатів індивідуально-орієнтованого нейропсихологічного дослідження, – наголошується практично в усіх наукових публікаціях із проблематики сучасної нейропсихології та нейропсихологічної діагностики (Л.С. Цветкова, Ю.В. Мікадзе, Л.І. Вассерман, Ж.М. Глозман та ін.). Ряд дослідників створюють нові тестові методики, так звані «еклектичні», інші розробляють «процесуально-орієнтовані підходи», де намагаються поєднати кількісний та якісний метод за допомогою двоскладової процедури: після проведення невеликого центрального стандартизованого набору тестів дослідник обирає різноманітні варіанти продовження обстеження, що дозволяє цілеспрямовано аналізувати прогнозоване порушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Астаева А.В., Беребин М.А. «Теоретические основания и задачи нейропсихологического анализа развития высших психических функций у детей дошкольного возраста.» // Интеграция медицины и психологии в XXI веке / под ред. С.И. Блохиной, Е.Т. Соколовой, Л.Т. Баранской. - Екатеринбург «СВ-96», 2007. – 352 с. С. 104-109.
2. Беребин М.А., Астаева А.В., К вопросу о качественном и психометрическом подходах в современной нейропсихологической диагностике. // Вестник ЮУрГУ, №32, 2008. - С. 19-28.
3. Вассерман Л. И., Вассерман М. В., Чередникова Т.В., Щелкова О.Ю., Ананьева Е. И., Шерешевский Г. Потенциал интеллектуального развития: тестовая методика психологической диагностики. Учебно-методическое пособие. Изд. Речь СПб, 2008 г. 112 с.
4. Глозман Ж.М. Количественная оценка данных нейропсихологического исследования / Ж.М. Глозман. – М.: Центр лечебной педагогики. – 1999. – 160 с.
5. Корсакова Н.К., Микадзе Ю.В., Балашова Е.Ю. Неуспевающие дети: Нейропсихологическая диагностика трудностей в обучении младших школьников. - М.: Российское педагогическое агентство, 1997. - 124 с.
6. Лурия А. Р. Мозг человека и психические процессы / А. Р. Лурия. – М. : Из-во АПН РСФСР, 1963. – 88 с.

УДК 376

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕФІКСАЛЬНО-ДІЄСЛІВНОГО СЛОВОТВОРУ У МОВЛЕННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ТПМ

Коломієць Ю.В.

кандидат педагогічних наук, доцент

Дерев'янка Н.О.

Інститут корекційної педагогіки та психології

НПУ імені М.П.Драгоманова

В статті представлені особливості усвоєння і використання приставочного глагольного словообразования молодшими школьниками з тяжкими порушеннями мови. Також проаналізовані знання